חנן פרנק **פתק**

תל־אביב: ידיעות אחרונות. 1996. 235 עמודים.

החברה הישראלית דורשת מחבריה, אם כי לא מכולם, התנדבות שהם עלולים לשלם עליה מחיר יקר, אך זהו מחיר שהכל מקווים שהם לא יחוייבו בו. נכי צה"ל זוכים במעמד מיוחד באתוס הלאומי, אך רובם רחוקים מעינינו בחיי היומיום, מעבר להודעות על נפגעים חדשים בימי התקריות ולצילומים מתקתקים בעקבות ביקוריהם של הנשיא, ראש הממשלה ומפקדי צה"ל בבתי־החולים. השמחה, החשש או ייסורי המצפון, המלווים את משאלתנו שאנו וילדינו נצליח לצאת בריאים ושלמים מתקופת השירות הצבאי, מסייעים לנו להדחיק נושא ומראות אלה, שהרי אחרת היינו רובנו מועדים לבריחה מהארץ או עסוקים בחיפוש אחר מפלט מן השירות הצבאי בכל דרך אפשרית.

חנן פרנק, פרופסור לפסיכולוגיה, לא כתב את הספר האוטוביוגרפי שרבים ממכריו ציפו לו. ממי שאיבד את שתי רגליו בזחל"ם שעלה על מוקש לפני יותר מעשרים שנה, חודשים מעטים לאחר עלייתו לארץ מהולנד (ואף לא הוכר כאן כיהודי בשל הנורמה המטרילינאלית של חוקי ההלכה), המתינו לספר אחר. וזו בעיניי אחת ממעלותיו של הספר. המחבר לא ניצל את ההזדמנות הנוחה כדי לנהל חשבון אישי ואידיאולוגי עם המדינה הקולטת שאליה הגיע בעקבות חינוכו הציוני ואשר בה נגזלה עד־מהרה דמות נעוריו. הוא גם לא ניצל הזדמנות זו כדי לתאר את שאר עלילות חייו, תהיותיו והישגיו, למרות האסון המחריד שהשאיר אותו בראשית שנות העשרים לחייו בנכות מכבידה לאין קץ וחשופה לכל מתבונן. אני יכול לבחון את עמידתו בפיתוי באמצעות ההשוואה לאנתרופולוג ידוע, רוברט מרפי, שכתב ספר מרתק (*The Body Silent*) על הנכות ששיתקה בהדרגה את גופו, אך ניצל זאת גם לתיאורים רבים אחרים של אירועים מתולדות חייו, כולל מסכת יחסיו עם עמיתיו באוניברסיטת קולומביה.

פרנק גם לא כתב יצירה ספרותית הכובשת בחן סגנונה, בתחכומי מטפורות או בניסוח אתוס פילוסופי. הספר כולו כתוב בגוף שלישי על־אודות הגיבור הנושא את השם "פתק", תוצאת שיבושו של השם פרנק על־ידי חיבור ה־ר עם ה־נ במסמכי הזיהוי. הדברים מנוסחים במעין יומן מתקופת אשפוזו של פתק לאחר הפציעה. שחזור האירועים מתחיל בהתעוררותו לאחר הניתוח הראשון, מייד לאחר הפציעה, ונמשך עד הסתלקותו מהמתחם המוגן של בית־החולים. הכתיבה הולמת בקורא בפשטותה, בהומור שבה ובהעדר פתוס מזיל דמעות. הדבר בא לידי ביטוי כבר בגילוי הראשון של פתק שרגליו נעלמו:

> הוא שמט את הסדין בהשתאות גמורה. הרגלים שלו נעלמו שתיהן. לאן באמת נעלמו?... הוא הרגיש הפתעה, אבל לא הלם. הוא ידע שהוא צריך להיות עצוב, שדבר נורא קרה לו. אבל הוא רק הסתכל בתקרה, ובשמים הכחולים, והיה מרוצה. הכל בא על מקומו... (ע' 28).

במשפטים קצרים, במעין מסרים של שברי תודעה ובריחוק קליני, הוא מתאר את הכאב הפיזי, את ההזיות שבין התקפי הכאב, את החלומות המחזירים אותו להולנד, את הריחות שגופו הפצוע מפיק, את ביקוריהם המאולצים של נציגי הצבא, את שכניו לאשפוז, את האחיות והרופאים. התיאורים נעשים בקווים מעטים ודקים, כמו ברישום טיוטה בעזרת

This content downloaded from
132.66.11.218 on Sun, 21 Feb 2021 17:02:07 UTC
All use subject to https://about.jstor.org/terms

עיפרון של צייר, אך למרות זאת הם מתמלאים חיים כשהקורא משלים בעצמו את הקווים החסרים. יש בתיאורים אלה גם חמימות למרות מיעוט הפרטים, ובמיוחד בתיאור האחות הנושאת את הכינוי "העורב", שבא לסמן דווקא טיפוס דוחה לכאורה.

אחד התיאורים הקשים, אך המדהימים בכנותם ובעוצמתם, הוא תיאור האמבטיה הראשונה לאחר הפציעה: גבר בשנות העשרים לחייו חוזר למצבו חסר־האונים של תינוק באמבטיה שמימיה נהפכים מייד לאגם אדום מדם, כשבתהליך הרחיצה וה"חיתול" מחדש יש להסיר את תחבושותיו הדבוקות לבשרו. זוהי גם ההזדמנות הראשונה של פתק לצפות באופן ישיר בגדמים שנותרו מרגליו. אבל הוא אינו מאבד את ההומור, וגם כאן מרירותו נטולת עויינות. עם גמר האירוע הכואב ממתינה לו המתנדבת מארגון "יעל", קשישה חביבה, עם מגש ארוחת־הבוקר ושואלת: "נהנית מהאמבטיה?" היא גם מציעה לו לנסות חתיכת מלפפון שתצנן אותו קצת...

האמבטיה חוזרת כחוויה מצמררת, כאשר האחות המתלמדת החדשה אינה מסוגלת כמעט למנוע את טביעתו. מבעד למסך החרדה והכאב, אין הטובע, שהוא גם הצופה באירוע, שוכח את מראה פניה הבהולות של האחות חסרת־האונים. בדיווחו על־אודות מושא התצפית שלו, אין הוא חוסך מהקורא את חוויות הגועל העוברות עליו בהקשר של גופו־הוא, כגון, כאשר תולעים יוצאות ממורסת פצעיו. פרנק הפיק בדיעבד מסמך אתנוגרפי שאנתרופולוגים פרופסיונליים, גם אלה המשתייכים למיטב המסורת של הכתיבה הרפלקסיבית, אינם רגילים לספק לקוראים. ניתן להגדיר ספר זה כאתנוגרפיה של כאב: קודם־כל כאב פיזי, אך לא פחות מכך הכאב לנוכח אובדן הקומה, כאב החרדה מן העתיד במישור הקיומי הבסיסי, ובמיוחד, הסיכוי לזוגיות מינית ולאהבה. אין זו קלישאה ריקה לסכם שזו גם תעודה על־אודות עוצמתם של כוחות הקיום הפיזיים והרוחניים מול אסון כבד שיכול בנקל להוביל לייאוש ולאוזלת־יד. הכתיבה בגוף שלישי, ההופכת את פרנק לפתק, נושא התצפית של פרנק, מעניקה לסיפור האישי את המסר הסמלי שהקורא צריך להתעמת עימו.

משה שוקד
אוניברסיטת תל־אביב

This content downloaded from
132.66.11.218 on Sun, 21 Feb 2021 17:02:07 UTC
All use subject to https://about.jstor.org/terms